Περιεχόμενα

ΠΡΟΟΙΜΙΟ (James A. Banks) 13

ΠΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ (Δημήτρης Γουδήρας) 18

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ 45

ΜΕΡΟΣ Α΄
ΤΙ ΕΠΗΡΕΑΖΕΙ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ ΚΑΙ ΤΙΣ ΣΧΟΛΙΚΕΣ ΕΠΙΔΟΣΕΙΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΝΤΑΞΗ ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΓΕΝΙΑΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ: ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ 53

1.1. Εισαγωγή - προβληματική: Μετανάστες και μεταναστευτική πολιτική στη σύγχρονη Ελλάδα 53

1.2. «Δεύτερη γενιά» μεταναστών 56

1.3. Η έννοια της «ένταξης» 60

1.4. Δυσκολίες ένταξης μεταναστών μαθητών 64

1.4.1. Έλλειψη ίσων ευκαιριών και διακρίσεις 65

1.4.2. Χαμηλές σχολικές επιδόσεις 66

1.4.3. Σχολική διαρροή 68

1.4.4. Διαμόρφωση ταυτότητας μεταναστών δεύτερης γενιάς 69

1.4.5. Οι προσδοκίες των εκπαιδευτικών και η επιμόρφωσή τους 73

1.4.6. Αναλυτικά προγράμματα 75

1.4.7. Έλλειψη αποτελεσματικών θεσμικών μέτρων 76

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΣΧΟΛΙΚΕΣ ΕΠΙΔΟΣΕΙΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ: ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ 79

2.1. «Χαμηλή σχολική επίδοση» και «σχολική αποτυχία» 79

2.2. Μαθητές που προέρχονται από διαφορετικό πολιτισμικό και γλωσσικό περιβάλλον 84

2.3. Θεωρίες για τις χαμηλές σχολικές επιδόσεις των μεταναστών μαθητών 93

2.3.1. Θεωρίες «κοινωνικής και οικονομικής αναπαραγωγής» 93
2.3.2. Θεωρίες «περί ελλείμματος» 93
2.3.3. Θεωρίες «πολιτισμικής ασυμβατότητας» ή «πολιτισμικής σύγκρουσης» 94
2.3.4. Οι «ανθρωπολογικές μελέτες» του Ogbu 96
2.3.5. Προς μια «πολιτισμικά συναφή διδασκαλία» και μια «δίκαιη παιδαγωγική» 98

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΓΕΝΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΠΗΡΕΑΖΟΥΝ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ ΚΑΙ ΤΙΣ ΣΧΟΛΙΚΕΣ ΕΠΙΔΟΣΕΙΣ 103
3.1. Ατομικά χαρακτηριστικά 104
3.2. Οικογενειακό περιβάλλον 107
3. 2.1. Η στάση των γονέων 107
3.2.2. Η κοινωνικοοικονομική κατάσταση της οικογένειας 109
3.2.3. Η εθνικότητα της οικογένειας 113
3.3. Σχολικό περιβάλλον 117
3.3.1. Ο διευθυντής της σχολικής μονάδας 117
3.3.1.1. *Τα χαρακτηριστικά του αποτελεσματικού διευθυντή* 117
3.3.1.2. *Τα χαρακτηριστικά του διευθυντή ως μετασχηματιστικού ηγέτη* 118
3.3.2. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού και οι προσδοκίες του 125
3. 3.3. Η απουσία εκπαιδευτικών από πολιτισμικά διαφορετικές ομάδες 128
3.3.4. Στερεότυπα, προκαταλήψεις, ρατσιστικές συμπεριφορές 131
3.3.5. Υποστηρικτικά μέτρα 133
3.3.6. Η αξιοποίηση των τεχνολογιών της πληροφορίας και επικοινωνίας 137
3.4. Σχολικές επιδόσεις και έρευνα 140
3.5. Συμπέρασμα 148

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Ο ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ 151
4.1. Η σχολική αποτυχία ως αποτέλεσμα έλλειψης ίσων ευκαιριών 151
4.2. Εκπαιδευτική πολιτική, ένταξη και επιδόσεις μεταναστών μαθητών 157
4.3. Εκπαιδευτική πολιτική για τους μετανάστες μαθητές στην Ελλάδα 161
4.3.1. Ιστορική διαδρομή 161
4.3.2. Η ανάγκη ανάπτυξης διαπολιτισμικών διαστάσεων στο αναλυτικό πρόγραμμα 166
4.4. Συμπέρασμα 172

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ 177
5.1. Η αξιολόγηση μαθητών με διαφορετικό γλωσσικό και πολιτισμικό υπόβαθρο 177
5.2. Συστήματα αξιολόγησης 181
5.3. Ανάπτυξη νέων μεθόδων αξιολόγησης 183
5.4. Η αξιολόγηση των μεταναστών μαθητών στην Ελλάδα 188
5.5. Η αξιολόγηση των μεταναστών μαθητών σε άλλες χώρες 191
5.5.1. Σχολικές επιδόσεις μεταναστών μαθητών: Η διεθνής αξιολόγηση PISA και το πρόγραμμα PIRLS 193
5.5.2. Κριτική στη διεθνή αξιολόγηση PISA 205
5.6. Συμπέρασμα 213

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΔΙΓΛΩΣΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ 217
6.1. Η σπουδαιότητα της δίγλωσσης εκπαίδευσης 217
6.2. Δίγλωσση εκπαίδευση και σχολικές επιδόσεις 220
6.3. Μορφές δίγλωσσης εκπαίδευσης 224
6.4. Ποιες μορφές δίγλωσσης εκπαίδευσης βελτιώνουν τις σχολικές επιδόσεις; 227
6.5. Κριτική προσέγγιση της ελληνικής γλωσσικής πολιτικής 232

ΜΕΡΟΣ Β΄
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: ΕΝΤΑΞΗ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΚΕΣ ΕΠΙΔΟΣΕΙΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΓΕΝΙΑΣ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ 237
7.1. Ανασκόπηση σχετικών ερευνών 237
7.2. Μεθοδολογία έρευνας 247
7.2.1. Στόχος της έρευνας 247
7.2.2. Διερευνητικά ερωτήματα 248
7.2.3. Μέγεθος δείγματος. Αντιπροσωπευτικότητα και εγκυρότητα 249
7.2.4. Δείγμα και δειγματοληψία 250
7.2.5. Μεθοδολογικά εργαλεία και συλλογή δεδομένων 251
7.2.5.1. *Το ερωτηματολόγιο των μαθητών* .....
7.2.5.2. *Το ερωτηματολόγιο των φοιτητών* .....
7.2.5.3. *Το ερωτηματολόγιο των εκπαιδευτικών* .....
7.2.5.4. *Στατιστικές αναλύσεις που ακολουθήθηκαν* .....
7.3. Αποτελέσματα έρευνας 256
7.3.1. Ομάδα εκπαιδευτικών Α/θμιας και Β/θμιας εκπαίδευσης 257
7.3.2. Ομάδα μαθητών Δημοτικού Σχολείου 271

7.3.3. Ομάδα μαθητών Γυμνασίου-Λυκείου 285
7.3.4. Ομάδα μεταναστών φοιτητών 301
7.4. Παραγοντική ανάλυση των κλιμάκων 309
7.4.1. Κλίμακα εκπαιδευτικών 309
7.4.2. Κλίμακα μαθητών Δημοτικού Σχολείου 314
7.4.3. Κλίμακα μαθητών Γυμνασίου-Λυκείου 317

ΜΕΡΟΣ Γ΄
ΚΡΙΤΙΚΗ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8: ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΩΝ 323
8.1. Τι επηρεάζει την ένταξη και τις σχολικές επιδόσεις των μεταναστών μαθητών; 323
8.2. Συμπεράσματα έρευνας για τη δεύτερη γενιά μεταναστών μαθητών στην Ελλάδα 327
8.3. Η ανάγκη αναδιαμόρφωσης της εκπαιδευτικής πολιτικής και των υποστηρικτικών δομών για την εκπαίδευση των μεταναστών δεύτερης γενιάς 334

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9: ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΤΑΞΗ ΚΑΙ ΤΙΣ ΣΧΟΛΙΚΕΣ ΕΠΙΔΟΣΕΙΣ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΓΕΝΙΑΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ 339
9.1. Προτάσεις που προκύπτουν από την έρευνα 339
9.2. Γενικές προτάσεις 349

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ 359
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι: Διεθνές πρόγραμμα για την αξιολόγηση μαθητών PISA 361
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ: Σε ποια μαθήματα επιτυγχάνουν οι μετανάστες μαθητές: συγκριτική θεώρηση της επίδοσής τους με βάση τη συμμετοχή τους στη διεθνή αξιολόγηση PISA 2003 373
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ: Πράσινη Βίβλος Μετανάστευση και κινητικότητα: προκλήσεις και ευκαιρίες για τα εκπαιδευτικά συστήματα της Ε.Ε. 386
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ IV: Τοποθέτηση της Ο.Λ.Μ.Ε. σχετικά με το πρόγραμμα PISA 2009 409
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ V: Θεσμικό πλαίσιο για την υλοποίηση Διαπολιτισμικών Δράσεων στη Β/θμια Εκπαίδευση 419

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 429
Ελληνόγλωσση 429
Ξενόγλωσση και μεταφράσεις 438

Προοίμιο

Καθηγητής James A. Banks
Καθηγητής «Πολυπολιτισμικής Εκπαίδευσης», Σχολή Εκπαίδευσης,
Πανεπιστήμιο της Ουάσινγκτον, Seattle, Διευθυντής του Κέντρου Πολυπολιτισμικής Εκπαίδευσης

Η ανάγκη για ένα ολιστικό σχολικό περιβάλλον: Βοηθώντας τους μετανάστες μαθητές να αυξήσουν τις σχολικές επιδόσεις τους και να αναπτύξουν δημοκρατικές στάσεις και αξίες

Στις μέρες μας οι άνθρωποι διασχίζουν τα εθνικά σύνορα πολύ πιο εύκολα και γρήγορα σε σύγκριση με το παρελθόν. Ακριβώς γι' αυτό τον λόγο η εκπαίδευση καλείται να βοηθήσει τους μαθητές, εντός των ορίων της χώρας στην οποία διαμένουν, να γίνουν παγκόσμιοι πολίτες, να αναπτύξουν κοσμοπολιτικές αξίες και δεσμεύσεις, και να επιτύχουν υψηλές σχολικές επιδόσεις. Υπάρχουν πολλοί άνθρωποι σήμερα που έχουν πολλαπλές εθνικές υποχρεώσεις και περνούν τη ζωή τους σε αρκετά διαφορετικά μέρη. Οι εκπαιδευτικοί είναι απαραίτητο να βρουν τρόπους να εκπαιδεύσουν τους μαθητές, έτσι ώστε αυτοί να λειτουργούν ως πολίτες στα διάφορα κράτη-έθνη αλλά και ως παγκόσμιοι πολίτες. Ο αριθμός των ανθρώπων που ζουν μακριά από τη χώρα γέννησης ή υπηκοότητάς τους, από είκοσι εκατομμύρια το 1990, αυξήθηκε σε εξήντα εκατομμύρια το 2000. Το 2008 ο αριθμός των μεταναστών άγγιξε τα διακόσια εκατομμύρια, αντιστοιχώντας στο τρία τοις εκατό του παγκόσμιου πληθυσμού των επτά δισεκατομμυρίων ανθρώπων.

Μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, μεγάλα πλήθη ανθρώπων προερχόμενων από παλαιότερες αποικίες στην Ασία, στην Αφρική και στις Δυτικές Ινδίες μετανάστευσαν στο Ηνωμένο Βασίλειο, προκειμένου να βελτιώσουν την οικονομική τους θέση και να ικανοποιήσουν τις ανάγκες εργασίας στη συγκεκριμένη χώρα. Ο Καναδάς, η Γερμανία, η Γαλλία και οι Κάτω Χώρες στις αρχές της δεκαετίας του 1940 αντιμετώπισαν αυξημένη φυλετική, πολιτιστική, γλωσσική, θρησκευτική και εθνική διαφορετικότητα, όταν χιλιάδες άνθρωποι μετανάστευσαν στα εδάφη τους σε αναζήτηση καλύτερων οικονομικών συνθηκών. Ανάλογη ήταν η κατάσταση στην Αυστρα-

λία και στο Ισραήλ στις αρχές της δεκαετίας του 1960, χώρες οι οποίες ήρθαν επίσης αντιμέτωπες με τη μεγάλη διαφορετικότητα στη σύνθεση του πληθυσμού τους. Σήμερα, ακόμη και χώρες οι οποίες παραδοσιακά θεωρούνταν ομοιογενείς, όπως η Κίνα, η Ιαπωνία και η Νότια Κορέα, αναγνωρίζουν πλέον τη διαφορετικότητα των πολιτών τους.

Από την άλλη, και ο πληθυσμός των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, ο οποίος χαρακτηριζόταν ανέκαθεν από πολιτισμική διαφορετικότητα, έχει αλλάξει εντυπωσιακά ως προς τη σύνθεσή του από το 1965, όταν θεσπίστηκε ο νόμος για τη μεταρρύθμιση της μετανάστευσης. Στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ού αιώνα, οι περισσότεροι μετανάστες στις ΗΠΑ κατάγονταν από χώρες της Ευρώπης. Στις μέρες μας, η πλειονότητα των μεταναστών προέρχεται από την Ασία και τη Λατινική Αμερική. Σήμερα, οι ΗΠΑ αντιμετωπίζουν τη μεγαλύτερη μεταναστευτική εισροή από τις αρχές του 20ού αιώνα. Οι μαθητές οι οποίοι μιλούν την αμερικανική ως δεύτερη γλώσσα απαρτίζουν τη μεγαλύτερη ομάδα μαθητικού πληθυσμού που φοιτά στο αμερικανικό σχολείο.

Στην Ευρώπη, πολλές χώρες άρχισαν να αντιμετωπίζουν το μεταναστευτικό φαινόμενο κυρίως στα μέσα της δεκαετίας του 1980, με αποτέλεσμα να μεταβληθούν βαθμιαία από χώρες αποστολής σε χώρες υποδοχής μεταναστών. Τα υψηλά ποσοστά μεταναστών που μετακινούνται στις ευρωπαϊκές χώρες του Νότου ανέδειξαν την ανάγκη διαμόρφωσης κοινωνικών πολιτικών για την ενσωμάτωση των μεταναστών και τη λήψη εκπαιδευτικών μέτρων για την παροχή πολυπολιτισμικής εκπαίδευσης στα παιδιά τους.

Ειδικότερα στην Ελλάδα, τα τελευταία χρόνια έρχονται μεγάλοι αριθμοί μεταναστών ποικίλων εθνικών ταυτοτήτων. Κάποιοι από αυτούς είναι αλλοδαπής προέλευσης, ενώ άλλοι έχουν ελληνικές ρίζες. Αυτό το πολυπολιτισμικό μωσαϊκό, το οποίο χαρακτηρίζει τη σύγχρονη ελληνική κοινωνία, αντανακλάται και στη σύνθεση του σχολικού πληθυσμού της, στις εκπαιδευτικές παροχές που απευθύνονται στους μετανάστες μαθητές (Paleologou, 2004), καθώς και στις μελέτες για τους μετανάστες μαθητές στην Ελλάδα (Palaiologou, 2007).

Το ζήτημα που πραγματεύεται το παρόν σύγγραμμα –η ένταξη και οι σχολικές επιδόσεις των μεταναστών μαθητών στην Ελλάδα– είναι ιδιαίτερα σημαντικό, αφού σχετίζεται τόσο με τη θεωρία όσο και με την εφαρ-

μογή της πολυπολιτισμικής εκπαίδευσης. Οι συγγραφείς του κατέβαλαν σοβαρή προσπάθεια προκειμένου να παρουσιάσουν ολοκληρωμένα το ζήτημα της ένταξης και της σχολικής επίδοσης των μεταναστών μαθητών θεωρητικά και ερευνητικά. Παράλληλα, επιχείρησαν να συνδέσουν το συγκεκριμένο ζήτημα με την κατάσταση που επικρατεί σε διεθνές επίπεδο, γεγονός που δείχνει ότι γνωρίζουν πολύ καλά τη διεθνή βιβλιογραφία και τον σχετικό προβληματισμό που αναπτύσσεται σήμερα στο πεδίο της διαπολιτισμικής/πολυπολιτισμικής εκπαίδευσης.

Τα εννέα κεφάλαια του βιβλίου, στο θεωρητικό και το ερευνητικό μέρος, εξετάζουν σημαντικές διαστάσεις της σχολικής επίδοσης των μεταναστών μαθητών: δίγλωσση εκπαίδευση, διαφορετικές γλώσσες και διάλεκτοι στο σχολείο, σχολικό περιβάλλον και διαφορετικοί πολιτισμοί, ρόλος του διευθυντή και των εκπαιδευτικών των σχολείων, επίσημο και κρυφό πρόγραμμα σπουδών, εκπαιδευτικά μέσα, τρόποι αξιολόγησης και διαδικασίες εξέτασης.

Για τους λόγους αυτούς πιστεύω ότι το σύγγραμμα συνιστά μια σημαντική συμβολή στον ελληνικό ακαδημαϊκό χώρο και θα βοηθήσει ιδιαίτερα τους φοιτητές των παιδαγωγικών τμημάτων, τους εκπαιδευτικούς αλλά και τους φορείς χάραξης εκπαιδευτικής πολιτικής.

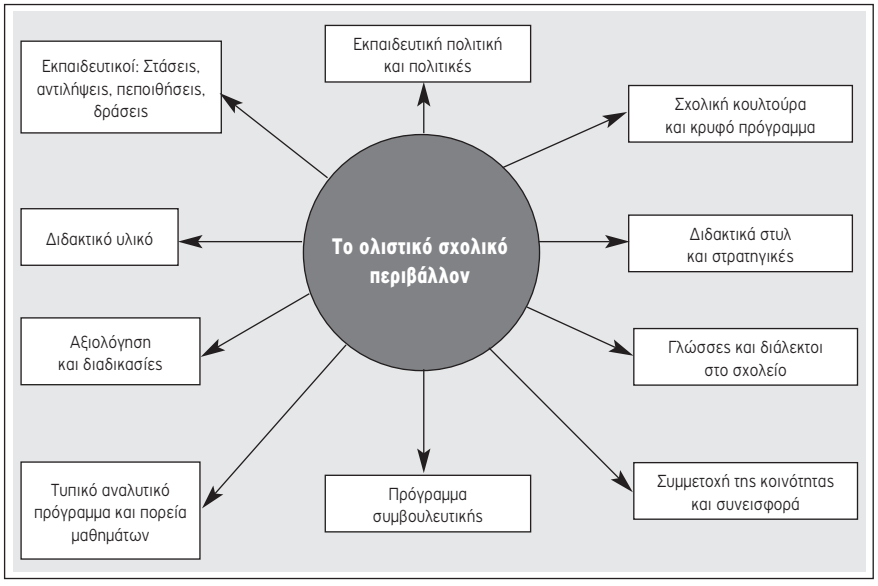
Ως ακαδημαϊκός που έχει ασχοληθεί ιδιαίτερα με το κίνημα της πολυπολιτισμικής εκπαίδευσης, αισθάνομαι μεγάλη ικανοποίηση βλέποντας δύο Έλληνες συναδέλφους μου, πολύ καλούς γνώστες της κατάστασης σε διεθνές επίπεδο, να καταβάλλουν φιλότιμες προσπάθειες να μελετήσουν το ζήτημα της σχολικής επίδοσης των μεταναστών μέσα από μια *ολιστική προσέγγιση*.

Όπως έχω ξαναπεί, έρευνες που έχουν διεξαχθεί από ακαδημαϊκούς που μελέτησαν τις σχολικές επιδόσεις των μεταναστών μαθητών στο Λύκειο δείχνουν ότι *οι μαθητές αυτοί εμφανίζουν σύνθετες και αντιφατικές υπερεθνικές ταυτότητες*. Το παραπάνω εύρημα βρίσκεται σε συμφωνία με τα πορίσματα των εξής σχετικά νεότερων μελετών: της μελέτης που πραγματοποιήθηκε σε νέους Παλαιστίνιους Αμερικανούς (El-Haj, 2007), της μελέτης που διενεργήθηκε σε Βιετναμέζους Αμερικανούς (Nguyen, 2008), καθώς και της μελέτης που διεξήχθη σε νέους από την εργατική τάξη, Ινδούς, Αμερικανούς και Αμερικανούς με καταγωγή από το Πακιστάν και το Μπαγκλαντές (Maira, 2004, στο Banks, 2010b: 312).

Η εμπειρία των μεγαλύτερων εθνών του κόσμου, από τις δεκαετίες του 1960 και του 1970, φανερώνει ότι τα προβλήματα ένταξης και σχολικής επίδοσης μαθητών που προέρχονται από διαφορετικές εθνικές ομάδες και διαφορετικές κοινωνικές τάξεις είναι εξαιρετικά σύνθετα για να επιλυθούν με μεταρρυθμίσεις οι οποίες βασίζονται σε έναν παράγοντα-αίτιο και σε αντίστοιχες ερμηνείες (Banks & Banks, 2004· de Haan & Elbers, 2004, στο: Banks, 2010a: 26).

Η εκπαίδευση (με την έννοια της Παιδείας) είναι ευρύτερη από τη σχολική εκπαίδευση, και πολλές από τις προκλήσεις με τις οποίες οι μετανάστες μαθητές έρχονται αντιμέτωποι στα σχολεία αντικατοπτρίζουν τα προβλήματα που υπάρχουν στην ευρύτερη κοινωνία. Κατά την άποψή μου, απαιτείται ένα *ολιστικό παράδειγμα,* το οποίο θα αντιλαμβάνεται το σχολείο ως ένα αλληλένδετο σύνολο που θα καθοδηγεί την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση και παρέμβαση (βλ. Σχήμα 1, αναδημοσίευση κατόπιν άδειας, από J. A. Banks, 2010a: 27).

Οι διαστάσεις του *ολιστικού σχολικού περιβάλλοντος* αποτελούν θεμελιώδη ζητήματα και στο παρόν σύγγραμμα.

Πηγή: J. A. Banks © 2010.

Σχήμα 1
Το ολιστικό σχολικό περιβάλλον

Η διερεύνηση του σχολείου ως κοινωνικού συστήματος μπορεί να εμπνεύσει τους εκπαιδευτικούς να παραγάγουν ιδέες για μια σχολική μεταρρύθμιση η οποία θα βοηθήσει όλους τους μαθητές να αυξήσουν τις σχολικές τους επιδόσεις (Lee, 2007) και να αναπτύξουν δημοκρατικές στάσεις και αξίες (Banks & Banks, 2004· Stephan & Vogt, 2004).

Αυτή η αντίληψη του σχολείου ως κοινωνικού συστήματος σημαίνει ότι οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να διατυπώσουν και να εισαγάγουν μια στρατηγική αλλαγής η οποία θα μεταρρυθμίζει το σχολικό περιβάλλον συνολικά, προκειμένου να εφαρμοστεί με επιτυχία η πολυπολιτισμική εκπαίδευση. Η μεταρρύθμιση μίας μόνο μεταβλητής, όπως, για παράδειγμα, των μέσων για την υλοποίηση του αναλυτικού προγράμματος και του επίσημου προγράμματος σπουδών, είναι μεν απαραίτητη αλλά όχι επαρκής (Banks, 2010a: 27).

Εξίσου σημαντικό είναι φυσικά να ενισχυθούν οι δάσκαλοι και τα άλλα μέλη του εκπαιδευτικού προσωπικού, ώστε κατά την υλοποίηση πολυπολιτισμικών προγραμμάτων να αναπτύξουν δημοκρατικές στάσεις και αξίες (Banks, 2010a: 27).

Κατά τον σχεδιασμό προγραμμάτων πολυπολιτισμικής εκπαίδευσης, οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να δουν το σχολείο ως μια *μικροκουλτούρα,* με τους κανόνες, τις αξίες, τους ρόλους, τις επιμέρους δομές και τους στόχους που έχουν και όλα τα άλλα πολιτισμικά συστήματα (Banks, 2010a: 27). Βλέποντας τον κόσμο με τα μάτια των μαθητών τους και όντας ενημερωμένοι για τη σύνθετη γνώση, τους κανόνες και τα ήθη στις κοινότητες και τους πολιτισμούς των μαθητών τους, οι εκπαιδευτικοί θα κατορθώσουν να δημιουργήσουν έναν σχολικό πολιτισμό ο οποίος επικυρώνει και νομιμοποιεί τους πολιτισμούς των μαθητών, και παράλληλα εμπλουτίζει τη δική τους ζωή (Banks, 2010a: 29).

Αυτό το επίκαιρο, χρήσιμο και σημαντικό βιβλίο μπορεί να εμπνεύσει τους εκπαιδευτικούς και τους ιθύνοντες της εκπαιδευτικής πολιτικής στην Ελλάδα να εφαρμόσουν εκπαιδευτικές στρατηγικές με πολιτισμικό προσανατολισμό, οι οποίες θα βοηθήσουν, από τη μια πλευρά, τους μετανάστες μαθητές να ενταχθούν αποτελεσματικότερα και να βελτιώσουν τις σχολικές τους επιδόσεις και, από την άλλη, όλους τους μαθητές να αναπτύξουν τις στάσεις και αξίες που απαιτούνται για τη λειτουργία μιας δημοκρατικής και δίκαιης κοινωνίας.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Banks, J. A. (2010a). Multicultural education. Dimensions and paradigms. Diversity, group identity, and citizenship education in a global age, Chapter 1. In J. A. Banks (ed.), *The Routledge International Companion to Multicultural Education* (pp. 9-32). Routledge.

Banks, J. A. (2010b). Diversity, group identity, and citizenship education in a global age, Chapter 22. In J. A. Banks (ed.), *The Routledge International Companion to Multicultural Education* (pp. 303-322). Routledge.

Banks, J. A. (2004). Multicultural Education: Historical development. Dimensions, and practice. In J. A. Banks & L. C. Banks (eds.), *Handbook of Research on Multicultural Education,* 2nd. edn (pp. 3-29). San Francisco: Jossey-Bass.

de Haan, M. & Elbers, E. (2004). Minority status and culture: Local constructions of diversity in a classroom in the Netherlands. *Intercultural Education, 15*(4), 441-453.

El-Haj, T. R. A. (2007). I was born here, but my home it's not here: Educating for democratic citizenship in an era of transnational migration and global conflict. *Harvard Educational Review, 77*(3), 285-316.

Lee, C. (2007). *Culture, literacy, and learning: Taking bloom in the midst of the whirlwind*. New York: Teachers College Press.

Maira, S. (2004). Imperial feelings: Youth culture, citizenship, and globalization. In M. Suarez-Orozco & D. B. Qin-Hilliard (eds.), *Globalization, culture and education in the new millennium* (pp. 203-234). Berkeley: University of California Press.

Nguyen, D. (2008). Becoming American: How Vietnamese immigrant youth construct citizenship. Unpublished doctoral dissertation. University of Washington, Seattle.

Olneck, Michael R. (2004). Immigrants and education in the United States, Chapter 19. In J. A. Banks & L. C. Banks (eds.), *Handbook of Research on Multicultural Education,* 2nd. edn (pp. 381-403). San Francisco: Jossey-Bass.

Palaiologou, N. (2007). School adjustment difficulties of immigrant children in Greece? *Intercultural Education*, *18*(2), 145-159.

Paleologou, N. (2004). Intercultural Education & Practice in Greece: Needs for Bilingual Intercultural Programmes. *Intercultural Education, 15*(3), 317-329.

Stephan, W. G. & Vogt, W. P. (eds.) (2004). *Education programs for improving inter-group relations: Theory, research, and practice*. New York: Teachers College Press.

Wynter, S. (1990). *Do Not Call Us Negros: How "Multicultural" Textbooks Perpetuate Racism.* San Francisco: Aspire.